

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Ιστορίες Γραφής:
άνθρωποι, πολιτεύματα, θεσμοί, λατρείες, οικονομία

Α
ιανή

Αρχαιολογικό Μουσείο Αιανής

Συντονισμός υποέργου:	Αθανάσιος Θέμιος, Αρχαιολόγος, δφ. Ιωάννα Βενιέρη, Αρχαιολόγος, δφ.
Γενική επιμέλεια:	Ιωάννα Βενιέρη, Αρχαιολόγος, δφ. Ελένη Ζαββού, Αρχαιολόγος, MSc - Ιστορικός
Σχεδιασμός περιεχομένου:	Ιωάννα Βενιέρη, Αρχαιολόγος, δφ. Σταματούλα Μακρυνόδη, Αρχαιολόγος, δφ. Θάλεια Σπυριδάκι, Αρχαιολόγος - Μουσειολόγος, MA Νικόλαος Σούμας, Αρχαιολόγος - Μουσειολόγος, MA
Συγγραφή κειμένων:	Σταματούλα Μακρυνόδη, Αρχαιολόγος, δφ. Ελένη Ζαββού, Αρχαιολόγος, MSc - Ιστορικός Ειρήνη-Λουκία Χωρέμη, Αρχαιολόγος, δφ. Νικόλαος Σούμας, Αρχαιολόγος - Μουσειολόγος, MA Αρετή Χονδρογιάννη - Μετόκη, Αρχαιολόγος, δφ. (ΕΦΑ Κοζάνης)
Επιστημονική επιμέλεια:	Ελένη Ζαββού, Αρχαιολόγος, MSc - Ιστορικός
Αρχαιολογική τεκμηρίωση:	Κώστας Μοσχάκης, Αρχαιολόγος, Ma (ΕΦΑ Κοζάνης) Κατερίνα Αναγνωστοπούλου, Αρχαιολόγος, δφ. (ΕΦΑ Κοζάνης)
Γραφιστική και καλλιτεχνική επιμέλεια:	Γιώργος Κυριακάκης, Γραφίστας Νικιάννα Σοφιά, Εικονογράφος
Φωτογραφίες:	ΕΦΑ Κοζάνης
Διοικητική υποστήριξη:	Γεώργιος - Αναστάσιος Παρασκευόπουλος, Διοικητικός - Λογιστής, MSc Αναστασία Γκουτενούδη, Διοικητικός - Οικονομικός

ISBN: 978-960-89862-8-2

Μάρτιος 2023

Εκτύπωση- Βιβλιοδεσία: PressiousArvanitidis

Ιστορίες Γραφής: άνθρωποι, πολιτεύματα, θεσμοί, λατρείες, οικονομία

Αρχαιολογικό Μουσείο Αιανής

*ΑΙΑΝΗ: πόλις Μακεδονίας, ἀπὸ Αἴανου,
παιδὸς Ἐλύμου τοῦ βασιλέως Τυρρηγῶν
μετοικήσαντος εἰς Μακεδονίαν...*

(Στεφάνου Βυζαντίου *Περὶ πόλεων*)

Λίγα λόγια για το πρόγραμμα

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ιστορίες Γραφής: άνθρωποι, πολιτεύματα, θεσμοί, λατρείες, οικονομία» αποτελεί μια συνεργασία του Επιγραφικού Μουσείου, που διαφυλάσσει τα γραπτά κείμενα της αρχαιότητας σε λίθο, με τα Αρχαιολογικά Μουσεία Θάσου, Δράμας, Σαμοθράκης, Αιανής, Νικόπολης, Πάρου, Κέας, Μήλου, Καλύμνου, Κω, Λήμνου, Μυτιλήνης και την Αρχαιολογική Συλλογή Ερεσού.

Στόχος του προγράμματος είναι η εξοικείωση των μαθητών και των μαθητριών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με τις αρχαίες ελληνικές επιγραφές μέσα από ειδικά σχεδιασμένες δραστηριότητες.

Επιλεγμένες επιγραφές δίνουν απαντήσεις σε ερωτήματα που αφορούν στους ανθρώπους, τα πολιτεύματα, τους θεσμούς, τις λατρείες και την οικονομία, αποκαλύπτουν πτυχές της καθημερινής ζωής στην αρχαιότητα και μας βοηθούν να κατανοήσουμε και να ανασυνθέσουμε την ιστορία του κάθε τόπου.

Η σημασία της επιγραφικής

Η Επιγραφική είναι η επιστήμη που ασχολείται με τη μελέτη των αρχαίων επιγραφών, των κειμένων που έχουν διασωθεί αυτούσια από την αρχαιότητα γραμμένα πάνω σε διάφορα σκληρά υλικά, όπως η πέτρα, το μέταλλο, ο πηλός, το ξύλο.

Οι επιγραφές είναι οι άμεσες γραπτές πηγές της αρχαιότητας και παρέχουν σημαντικές πληροφορίες τόσο για την κατανόηση της κοινωνίας που τις δημιούργησε σε ιδιωτικό και κυρίως σε δημόσιο επίπεδο, όσο και για την εξέλιξη της ελληνικής γραφής.

Αρχαιολόγοι, ιστορικοί και φιλόλογοι είναι οι επιστήμονες που ασχολούνται με τη μελέτη, την ανάγνωση, τη συμπλήρωση (στην περίπτωση των φθαρμένων μνημείων), την ερμηνεία, τη μεταγραφή και τη χρονολόγηση των επιγραφών.

Λίγα λόγια για το Αρχαιολογικό Μουσείο της Αιανής και την επιγραφική συλλογή του

Το Αρχαιολογικό Μουσείο Αιανής θεμελιώθηκε το 1992 και λειτουργεί από το 2002. Αποτελεί την έδρα της Εφορείας Αρχαιοτήτων Κοζάνης και το επιστέγασμα του έργου της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, που επί τριανταπέντε και πλέον χρόνια συντελείται στην Αιανή και σε ολόκληρη την Π.Ε. Κοζάνης.

Η Αρχαία Αιανή ταυτίζεται με τον οικισμό που αποκαλύφθηκε στη θέση Μεγάλη Ράχη, ενώ στη θέση Λιβάδια ανασκάφηκε η βασιλική νεκρόπολη. Η ακμή της πόλης τοποθετείται στους Κλασικούς και Ελληνιστικούς χρόνους. Αποτελούσε την πρωτεύουσα της επαρχίας Ελίμειας, που ήταν ένα από τα τέσσερα βασίλεια της Άνω Μακεδονίας.

Στις έξι αίθουσες του Μουσείου παρουσιάζονται ευρήματα από την Αρχαία Αιανή και τη χώρα αυτής, που πιστοποιούν την ανάπτυξη στην περιοχή ενός σημαντικού πολιτισμού από τους προϊστορικούς έως και τους ρωμαϊκούς χρόνους. Η οργάνωση της Έκθεσης σε θεματικές ενότητες βοηθάει τον επισκέπτη να αντιληφθεί ουσιαστικά την καθημερινή ζωή της πόλης, την κοινοτική και πολιτική οργάνωση, τις ιδεολογικές και θρησκευτικές αναζητήσεις, καθώς και την αντιμετώπιση δύσκολων καταστάσεων, όπως ο πόλεμος, οι νόσοι και ο θάνατος.

Οι επιγραφές αποτέλεσαν σημαντική ενότητα της πρώτης Αρχαιολογικής Συλλογής που ιδρύθηκε την δεκαετία του 1970 και προέρχονταν κυρίως από παραδόσεις ευαισθητοποιημένων πολιτών. Ο αριθμός τους αυξήθηκε σημαντικά με την έναρξη των συστηματικών ανασκαφικών ερευνών.

Η αρχαιότερη γραμμική επιγραφή πάνω σε χείλος πιθαριού, προέρχεται από τον χώρο της αρχαίας Αιανής και πιθανότατα αποτελεί το πρωιμότερο δείγμα γραφής του βορειοελληνικού χώρου. Σε χείλος πίθου επίσης, των αρχαϊκών χρόνων, σώζεται τμήμα επιγραφής στο μεγαρικό αλφάβητο. Στον 6ο έως 4ο αι. π.Χ. χρονολογούνται μία σειρά επιγραφών σε μεγάλα ή μικρότερα αγγεία και δύο στλεγγίδες. Το όνομα της αρχαίας Αιανής διασώζεται στην επιτύμβια στήλη της Αδίστας, 2ος – 1ος αι. π. Χ. και σε αναθηματική στήλη για τον Πλούτωνα του 2ου αι. μ.Χ. Σημαντική μαρτυρία για τους θεσμούς και το Κοινόν των Ελιμιωτών αποτελούν οι επιγραφές σε δύο τιμητικά βάθρα από την ευρύτερη χώρα της Αιανής. Ευρεία κατηγορία αποτελούν οι επιγραφές σε αναθηματικές στήλες σε θεούς όπως στον Δία Ύψιστο, τον Ερμή Αγοραίο, τον Πλούτωνα, τον Ηρακλή, τις Νύμφες και βέβαια οι επιτύμβιες που διασώζουν σημαντικό αριθμό ονομάτων.

Αιανή

Η Αιανή, πιθανότατα από το αρχαίο ελληνικό επίρρημα *αεί* ή *αιεί* που σημαίνει πάντοτε, ήταν στην αρχαιότητα η πρωτεύουσα της Ελίμειας ή Ελιμιώτιδας, που ήταν ένα από τα ισχυρότερα βασίλεια της Άνω Μακεδονίας. Ο ιδρυτικός μύθος της πόλης συνδέει τα δύο τοπωνύμια. Ο Αιανός, ο ιδρυτής της, ήταν γιος του Ελύμου, βασιλιά των Τυρρηνών που μετοίκησε στη Μακεδονία. Την ύπαρξη της πόλης επιβεβαιώνουν επιγραφικές μαρτυρίες, μάλιστα αυτές οι σημαντικές επιγραφές βρέθηκαν εντοιχισμένες, χτισμένες δηλαδή, σε εκκλησίες της σημερινής Αιανής.

Πρώτος γνωστός βασιλιάς της Ελίμειας θεωρείται ο Αρριδαίος, πατέρας του Δέρδα, ενώ αναφέρονται δύο ακόμα βασιλείς με το όνομα Δέρδας. Η Φίλα, η πρώτη σύζυγος του Φιλίππου Β΄, πατέρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ήταν απόγονος του Αρριδαίου. Οι επιγαμίες αυτές συνέβαλλαν στη διασφάλιση των αγαθών σχέσεων μεταξύ των εθνών της Άνω Μακεδονίας και του οίκου των Αργεαδών που κυριαρχούσε πολιτικά στην Κάτω Μακεδονία.

Οι γραπτές πηγές της αρχαιότητας αναφέρουν ονόματα επιφανών προσώπων της ελιμιωτικής αριστοκρατίας που ακολούθησαν τον Μέγα Αλέξανδρο (Αλέξανδρο Γ΄) στη μεγάλη εκστρατεία του στην Ασία και διακρίθηκαν. Ένας από αυτούς, ο Άρπαλος, ήταν συνομήλικος και φίλος του Αλεξάνδρου, καθώς και διαχειριστής των χρημάτων της εκστρατείας, αν και τελικά η συνεργασία αυτή δεν είχε καλό τέλος.

Οι ανασκαφές της αρχαίας πόλης στον λόφο της Μεγάλης Ράχης έφεραν στο φως σημαντικές αρχαιότητες που χρονολογούνται από τους Προϊστορικούς έως τους Ρωμαϊκούς χρόνους. Τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα κατοικιών και δημοσίων κτηρίων έδειξαν ότι υπήρχε οργανωμένη μορφή οικιστικής οργάνωσης και πολιτικής ανάπτυξης στην Άνω Μακεδονία ήδη από τις αρχές του 5ου αι. π.Χ., επομένως πολύ πριν από την εποχή του Φιλίππου Β΄, τον οποίο αναφέρουν οι πηγές ως ιδρυτή των πρώτων πόλεων – αστικών κέντρων.

Θεοί και άνθρωποι παρουσιάζουν επιγραφές από το Αρχαιολογικό Μουσείο της Αιανής! Ας τους γνωρίσουμε!

Φίλιππος Β΄

Με την Αιανή έχω μια ιδιαίτερη σχέση, αφού η πρώτη μου σύζυγος, η Φίλα, ήταν απόγονος του βασιλιά Αρριδαίου της Ελίμειας. Το 358 π.Χ. προσάρτησα τα εδάφη των βασιλείων της Άνω Μακεδονίας, ανάμεσα στα οποία και το βασίλειο της Ελίμειας ή Ελιμιώτιδας που είχε πρωτεύουσα την Αιανή.

Με την αναδιοργάνωση του μακεδονικού στρατού, τη συγκρότηση της μακεδονικής φάλαγγας, τη χρήση της σάρισας και του μακρού δόρατος και την καθιέρωση νέων πολεμικών τακτικών, κατάφερα να δημιουργήσω το ισχυρό μακεδονικό κράτος.

Αφού νίκησα τον στρατό των Αθηναίων και των Θηβαίων στη μάχη της Χαιρώνειας το 338 π.Χ., επέβαλα ειρήνη και συγκάλεσα το πανελλήνιο συνέδριο της Κορίνθου προετοιμάζοντας εκστρατεία εναντίον των Περσών. Δολοφονήθηκα όμως από έναν αξιωματικό μου και έτσι τη μεγάλη εκστρατεία πραγματοποίησε ο γιός μου Αλέξανδρος Γ΄.

Μαζί θα ανακαλύψουμε στο Μουσείο επιγραφικές μαρτυρίες που επιβεβαιώνουν τη χρήση της ελληνικής γραφής στη Μακεδονία από τους αρχαϊκούς χρόνους καθώς και μια τιμητική επιγραφή της ρωμαϊκής εποχής.

Δίας Ύψιστος

Οι αρχαίοι Έλληνες με λάτρευαν ως πατέρα θεών και ανθρώπων. Γονείς μου ήταν οι Τιτάνες Κρόνος και Ρέα και σύζυγός μου η Ήρα. Αρκετοί από τους άλλους θεούς, αλλά και πολλοί ήρωες ήταν δικά μου παιδιά. Συχνά φέρω ένα επίθετο που υποδηλώνει μία ιδιότητά μου. Το αγαπημένο μου προσωνύμιο ήταν «Ύψιστος» διότι με περιγράφει ως το υπέρτατο και άρα σπουδαιότερο μέλος του Δωδεκαθέου. Η λατρεία μου με το συγκεκριμένο επίθετο ξεκίνησε από την Άνω Μακεδονία τον 2ο αι. π.Χ. Ένα ιερό είναι αφιερωμένο στον Δία Ύψιστο στην περιοχή Δίον στους πρόποδες του Ολύμπου, τον τόπο κατοικίας των δώδεκα θεών. Εκεί συνέρρεαν οι πιστοί για να προσκυνήσουν το φυσικού μεγέθους άγαλμά μου και να αφήσουν τις προσφορές τους, καθώς και να πάρουν μέρος στις λατρευτικές τελετές που διοργανώνονταν προς τιμήν μου, γνωστές με την ονομασία «Θρήσκεια». Αυτές λάμβαναν χώρα κάθε μήνα, σε καθορισμένη ημέρα, με θυσίες, κοινά γεύματα και μουσική.

Θα σας παρουσιάσω μια επιγραφή που μου αφιέρωσε ένας πιστός μεταξύ του 1ου και 2ου αι. μ.Χ.

Ασκληπιός

Είμαι ο προστάτης θεός της ιατρικής, γιός του θεού Απόλλωνα και της θνητής Κορωνίδας. Ο Απόλλων μου μετέδωσε το θείο δώρο της ίασης και τα μυστικά της ιατρικής μέσω της χρήσης φυτών και βοτάνων. Εγώ με τη σειρά μου μεταλαμπάδευσα τις γνώσεις μου στους απογόνους μου, τους Ασκληπιάδες. Μεταξύ αυτών ξεχωρίζει ο διάσημος ιατρός Ιπποκράτης, του οποίου η ιατρική σχολή βρισκόταν στην Κω. Οι ιατρικές επιτυχίες, πυροδότησαν την οργή του Δία που θεώρησε ότι ανέτρεπα την ισορροπία του κόσμου, αφού όλοι θεραπεύονταν και κανείς δεν πέθαινε. Φοβήθηκε ότι θα μπορούσα να αναστήσω ακόμα και νεκρούς. Για αυτό μου έκοψε το νήμα της ζωής ρίχνοντάς μου κεραυνό. Μετά τον άδικο θάνατό μου, λατρεύτηκα σε ιερά σε όλο τον Ελληνικό χώρο. Το γνωστότερο ήταν το Ασκληπιείο της Επιδαύρου που θεωρείτο σημαντικό κέντρο αποκατάστασης και θεραπείας. Στα αγάλματά μου παριστάνομαι να κρατάω μια βακτηρία (ραβδί) με ένα φίδι τυλιγμένο γύρω της.

Θα σας παρουσιάσω ένα ανατομικό ανάθημα, ένα αρχαίο τάμα δηλαδή, που θυμίζει εκείνα που συναντάμε σήμερα σε χριστιανικούς ναούς.

Απολλόδωρος

Κατάγομαι από την αρχαία Αιανή. Από μικρό παιδί επιθυμούσα να γίνω αθλητής, ώστε να απολαύσω και εγώ τις τιμές που αποδίδονταν σε όσους διακρίνονταν στους γυμνικούς και ιππικούς αγώνες των εορτών με πανελλήνια εμβέλεια, όπως τα Ολύμπια, τα Παναθήναια, τα Ίσθμια και τα Νέμεα. Αφού πρώτα ασκήθηκα στο Γυμνάσιο της περιοχής μου και διακρίθηκα μεταξύ των συνομηλίκων μου, άρχισα να λαμβάνω μέρος σε πανελλήνιους αγώνες δρόμου. Ήμουν τόσο γρήγορος που η μία νίκη διαδεχόταν την άλλη. Σε μικρό χρονικό διάστημα έγινα ξακουστός σε όλη την ελληνική επικράτεια. Είχα όμως άδικο τέλος. Επιστρέφοντας από μία αθλητική διοργάνωση και φέρνοντας μια ακόμα νίκη για την πόλη μου, χτυπήθηκα από κεραυνό την ώρα που διέσχιζα το όρος Κυλλήνη στην Αρκαδία. Σήμερα διοργανώνεται στην Αιανή κάθε χρόνο ένας αγώνας δρόμου επί ανωμάλου εδάφους προς τιμήν μου με την ονομασία «Ο Δρόμος του Απολλοδώρου».

Ελάτε να ανακαλύψουμε επιγραφές γραμμένες σε λίθο και μέταλλο.

*Οι επιγραφές που έχουν επιλεγεί για τις ασκήσεις, βρίσκονται σε διαφορετικούς χώρους του Μουσείου. Για να τις εντοπίσετε, δείτε την κάτοψη που βρίσκεται στην εσωτερική σελίδα του οπισθοφύλλου.

Χρονολογιο

Αρχαϊκή Εποχή
(700 – 480 π.Χ.)

6ος αι. π.Χ.: Οικοδομείται η αρχαία πόλη της Αιανής, η οποία υπήρξε πρωτεύουσα του βασιλείου της Ελίμειας που εντάσσεται στην ευρύτερη περιοχή της Άνω Μακεδονίας.

Α΄ μισό 5ου αι. π.Χ.: Το βασίλειο της Ελίμειας υποτάσσεται στον συνασπισμό των βασιλείων της Κάτω Μακεδονίας, τα οποία συντάχθηκαν με τους Πέρσες όταν εισέβαλαν στην ελληνική επικράτεια.

Κλασική Εποχή
(480 – 323 π.Χ.)

429 π.Χ.: Οι κάτοικοι της Ελίμειας συμμαχούν με τους υπόλοιπους Μακεδόνες προκειμένου να αντιμετωπίσουν την επίθεση των Θρακών υπό τον Σιτάλκη στα εδάφη τους.

382-381 π.Χ.: Οι ιππείς του μακεδονικού στρατού που προέρχονταν από την Ελίμεια διακρίνονται στη μάχη εναντίον των Χαλκιδέων που είχαν καταλάβει την πρωτεύουσα της Μακεδονίας, Πέλλα.

358 π.Χ.: Ο Φίλιππος Β΄ προχωρά στην προσάρτηση των εδαφών των βασιλείων της Άνω Μακεδονίας, μεταξύ των οποίων και της Ελίμειας, στο ενιαίο μακεδονικό βασίλειο.

348 π.Χ.: Ο Δέρδας Γ΄, βασιλιάς των Ελιμιωτών, ηττάται από το Φίλιππο Β΄ στη μάχη της Ολύνθου. Συνέπεια της ήττας του Δέρδα ήταν η διάλυση του βασιλείου της Ελίμειας.

330 π.Χ.: Στην εκστρατεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου στην Ινδία ένα τμήμα του μακεδονικού στρατού προέρχεται από την Ελίμεια.

Ελληνιστική Εποχή
(323 – 31 π.Χ.)

168 π.Χ.: Μετά την ήττα του Μακεδόνα βασιλιά Περσέα στη μάχη της Πύδνας από τους Ρωμαίους, οι τελευταίοι διαιρούν τη Μακεδονία σε τέσσερις μεγάλες διοικητικές περιφέρειες σύμφωνα με τη συνθήκη της Αμφίπολης. Η Άνω Μακεδονία ήταν η τέταρτη εξ αυτών.

148 π.Χ.: Η Μακεδονία μετατρέπεται σε ρωμαϊκή επαρχία μετά την ήττα του Ανδρίσκου (Φιλίππου ΣΤ΄ ή Ψευδο-Φιλίππου) από τον ρωμαϊκό στρατό στη δεύτερη μάχη της Πύδνας.

1ος αι. π.Χ.: Εγκαταλείπεται η πόλη της αρχαίας Αιανής από τους κατοίκους της, οι οποίοι μετοικούν σε κοντινή απόσταση. Πιο συγκεκριμένα, εγκαθίστανται σε λόφο στη θέση Παλαιόκαστρο του σύγχρονου χωριού Καισάρεια. Το ίδιο σημείο χρησιμοποιήθηκε ως χώρος στρατοπέδευσης του Δομιτίου, στρατηγού του Ιούλιου Καίσαρα στον πόλεμο κατά του Σκιπίωνα.

Ρωμαϊκοί Χρόνοι
(31 π.Χ. – 324 μ.Χ.)

101 μ.Χ.: Ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Τραϊανός καθορίζει τα σύνορα της Ελίμειας μέσω ειδικής διάταξης που θέτει σε ισχύ.

Β΄ και Γ΄ τέταρτο του 2ου αι. μ.Χ.: Δημιουργείται μια πολιτική και διοικητική ένωση των πόλεων της Ελίμειας με έδρα την Αιανή, γνωστή ως «Κοινό των Ελιμιωτών».

Οι αρχαιολογικές έρευνες στην αρχαία Αιανή έφεραν στο φως ένα μεγάλο κτήριο δημόσιου χαρακτήρα που οι αρχαιολόγοι ονόμασαν «κτήριο των Μεγάλων Δόμων» επειδή είχε κτιστεί από μεγάλες πέτρες. Μεταξύ των πολλών ευρημάτων ξεχώρισαν κομμάτια από σπασμένα αγγεία, στα οποία είχαν χαραχθεί γράμματα, ονόματα και λογαριασμοί. Σε ένα κεραμίδι κάποιος πολίτης χάραξε έναν λογαριασμό. Για τους αριθμούς έχει χρησιμοποιηθεί το ακροφωνικό αριθμητικό σύστημα.

Οι πρώτες επιγραφικές μαρτυρίες

Ποιο όνομα είναι χαραγμένο στη βάση του αγγείου;

---

i Επιγραφές χαράσσονταν πάνω σε λίθους και σε μεταλλικές επιφάνειες από ορείχαλκο, μόλυβδο, κασίτερο, άργυρο και χρυσό. Χαράσσονταν ή ζωγραφίζονταν πάνω σε πύλινα αντικείμενα, πίνακες, αγγεία, όστρακα (κομμάτια σπασμένων αγγείων).

Πώς θα γραφόταν η ηλικία και το έτος γέννησής σου με το ακροφωνικό αριθμητικό σύστημα; Συμβουλευσου τον διπλανό πίνακα.

1		
5	┐	Πέντε
10	Δ	Δέκα
50	┐Δ, ┐Ν, ┐Δ	
100	Η	Ηεκατόν
500	┐Η	
1000	Χ	Χίλια

Ακροφωνικό σύστημα αρίθμησης
Χρησιμοποιείται μόνο το πρώτο γράμμα του ονόματος των αριθμητικών Πέντε (Π), Δέκα (Δ), Ηεκατόν (Η), Χίλια (Χ) και Μύρια (Μ).

Την εποχή της ρωμαιοκρατίας, συνηθιζόταν μια πόλη ή ένα κοινό, δηλαδή μια ένωση πόλεων, να απονέμει τιμές σε έναν αυτοκράτορα αφιερώνοντάς του έναν ανδριάντα. Στην επιγραφή που θα δούμε, οι τιμές απονέμονται από το Κοινό των Ελιμιωτών.

Απονομή τιμών στον αυτοκράτορα

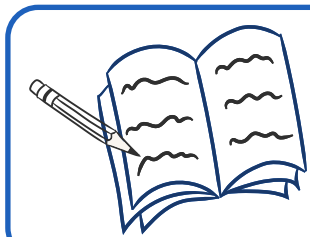
Αυτό το τιμητικό βάθρο του ανδριάντα του αυτοκράτορα βρέθηκε εντοιχισμένο στα τείχη του αρχαιολογικού χώρου στο Παλαιόκαστρο Καισάρειας, όπου είχε χρησιμοποιηθεί ως οικοδομικό υλικό.

Στον τρίτο στίχο διακρίνεται το όνομα του αυτοκράτορα. Ποιο είναι αυτό;

Στον πέμπτο στίχο αναγράφεται το αξίωμα του αντιπροσώπου του Κοινού των Ελιμιωτών. Ποιο είναι αυτό;

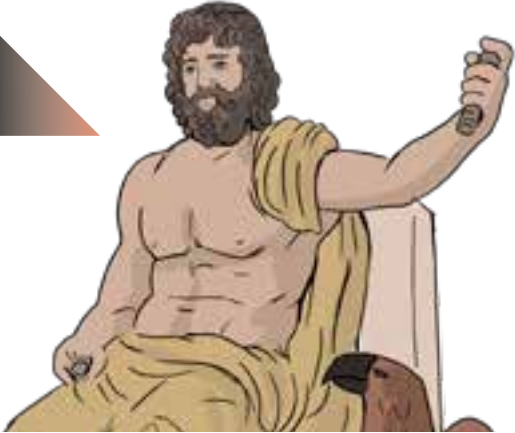

Στην πλατεία της Αιανής, ο Δήμος έχει τοποθετήσει τις προτομές δύο επιφανών ανδρών. Γνωρίζετε ποιοι είναι αυτοί; Συζητήστε στην τάξη για ποιο λόγο η πόλη αποφάσισε να τους τιμήσει.

Κοινό των Ελιμιωτών
 Πολιτική και διοικητική ένωση των πόλεων της Ελίμειας με έδρα την Αιανή.

Οι πιστοί στα αρχαία χρόνια αφιέρωναν δώρα στους θεούς ως ένδειξη ευχαριστίας ή σεβασμού, όπως εμείς σήμερα προσφέρουμε τα τάματα στους αγίους.
 Οι επιγραφές που συνοδεύουν τα αφιερώματα, τα αναθήματα, λέγονται αναθηματικές επιγραφές.
 Οι επιγραφές αυτής της κατηγορίας μας δίνουν πληροφορίες όχι μόνο για τη λατρεία των θεών, αλλά και για τους ανθρώπους - αναθέτες, όπως για παράδειγμα τα ονόματά τους.

Αναθηματικές επιγραφές. Οι πιστοί αφιερώνουν στους θεούς

Προσπάθησε να αντιγράψεις την επιγραφή.

Το όνομα του αναθέτη βρίσκεται στο δεύτερο στίχο και του πατέρα του στον τρίτο στίχο. Να τα σημειώσεις παρακάτω.

Πάνω από την επιγραφή διακρίνονται τα πόδια και τα φτερά ενός πτηνού. Είναι ένα πτηνό - σύμβολο του θεού Δία. Ποιο είναι αυτό;

Σε ορισμένες κατηγορίες επιγραφών (επιτύμβιες, αναθηματικές) μπορούμε να διαβάσουμε το όνομα και το πατρώνυμο ενός ανθρώπου ή και τον τόπο καταγωγής του (δημοτικό ή εθνικό). Μπορεί επίσης να αναγράφεται το επάγγελμα ή η ιδιότητά του. Στις αναθηματικές επιγραφές αναγράφεται συχνά και το όνομα του θεού προς τον οποίο γινόταν η προσφορά. Οι γυναίκες αναφέρονται με το όνομά τους και το όνομα του πατέρα και του συζύγου τους, προσθέτοντας τη λέξη *θυγάτηρ* και *γυνή* αντίστοιχα.

Θα έχετε οπωσδήποτε δει στις εκκλησίες σήμερα τα περίφημα τάματα. πολλές φορές εικονίζουν μέλη του ανθρώπινου σώματος. Τα αφιερώνουν οι άνθρωποι που επικαλούνται τη βοήθεια του Θεού ή των αγίων για να θεραπευθούν από κάποια ασθένεια. Γνώριζες ότι και οι αρχαίοι είχαν την ίδια συνήθεια; πρόκειται για τα λεγόμενα ανατομικά αναθήματα!

Μια αρχαία ευχή!

Οι αρχαίοι συνήθως δεν χώριζαν τις λέξεις με κενά, όπως εμείς σήμερα. Προσπάθησε να «αποκρυπτογραφήσεις» την επιγραφή.

Ποια αφιέρωση και ποιος ήταν ο πατέρας της;

Η παράσταση πάνω από την επιγραφή εικονίζει δύο αυτιά. Τα ανάγλυφα αυτιά ήταν ευρέως διαδεδομένα αναθήματα προς τον “ἐπίσκοπον θεόν” και συμβόλιζαν τα “εὐήκοα ὦτα” του θεού που εισακούει την παράκληση των πιστών για ίαση, κι όχι τα πάσχοντα ὄργανα του αναθέτη. Πολλά τέτοια αναθήματα έχουν βρεθεί στα ιερά του Ασκληπιού στον Ελλαδικό χώρο, κυρίως στην Επίδαυρο και στην Αθήνα.

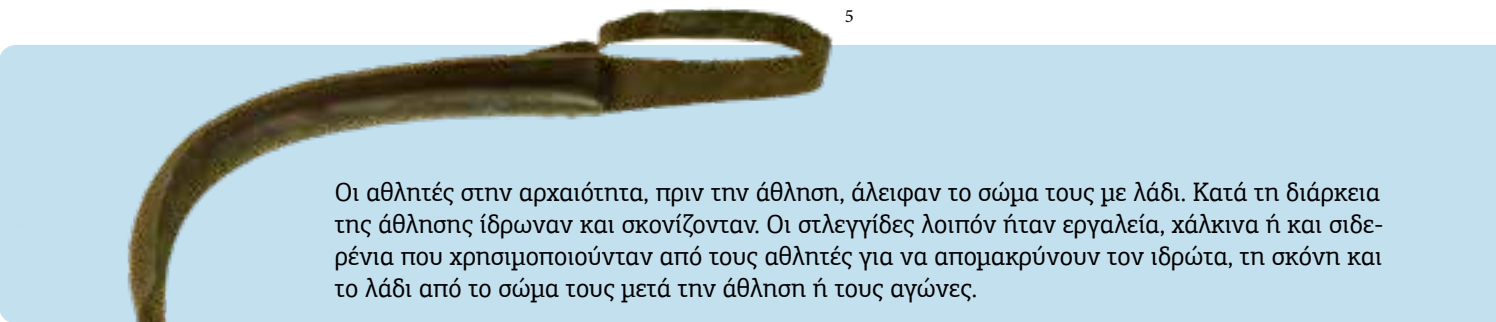
Ανάθημα
Το αντικείμενο που αφιερώνεται σε έναν θεό.

Αναθέτω
Αφιερώνω.

Στην αρχαιότητα υπήρχε οργανωμένη αθλητική δραστηριότητα με αθλητική νομοθεσία και οικοδομήματα με ανάλογες λειτουργίες. Επιγραφική μαρτυρία μας πληροφορεί για την ύπαρξη Γυμνασίου στην ευρύτερη περιοχή της Αιανής φανερώνοντας την ενασχόληση των νέων με τον αθλητισμό από μικρή ηλικία. Αυτή επιβεβαιώνεται και από την εύρεση ανάλογου εξοπλισμού (στλεγγίδων και αρυβάλλων, δηλαδή αγγείων που περιείχαν λάδι για την επάλειψη του σώματος), αλλά και παραστάσεων σε αγγεία όπου απεικονίζονται αθλητές.

Στλεγγίδα: Ένα εργαλείο που χρησιμοποιούσαν οι αθλητές!

Οι αθλητές στην αρχαιότητα, πριν την άθληση, άλειψαν το σώμα τους με λάδι. Κατά τη διάρκεια της άθλησης ιδρώναν και σκονίζονταν. Οι στλεγγίδες λοιπόν ήταν εργαλεία, χάλκινα ή και σιδερένια που χρησιμοποιούνταν από τους αθλητές για να απομακρύνουν τον ιδρώτα, τη σκόνη και το λάδι από το σώμα τους μετά την άθληση ή τους αγώνες.

Σε μια από τις στλεγγίδες που εκτίθενται στο μουσείο έχει χαραχθεί η παραπάνω επιγραφή. Κύκλωσε το γράμμα που δεν χρησιμοποιούμε στη Νέα Ελληνική γλώσσα. Που το συναντάμε;

Γυμνάσιο
Χώρος προπόνησης και διεξαγωγής των αθλητικών αγώνων στην αρχαιότητα.

Οι άνθρωποι από τα αρχαία χρόνια έθαβαν τους νεκρούς τους με τιμές. Συχνά πάνω στον τάφο υπήρχε μια στήλη, μια επιτύμβια στήλη, με το όνομα του νεκρού. πολλές φορές αυτές οι στήλες έφεραν και ανάγλυφες παραστάσεις μεγάλης καλλιτεχνικής αξίας. Ορισμένοι νεκροί που υπήρξαν σημαντικά πρόσωπα όσο ζούσαν, έγιναν ήρωες μετά τον θάνατό τους.

Οι νεκροί δέχονται τιμές ηρώων!

Προσπάθησε να αντιγράψεις την επιγραφή

Ποιο το όνομα και το πατρώνυμο του προσώπου που έφυγε από τη ζωή;

Ποια λέξη δηλώνει τον **αφηρωισμό**;

Αναθηματική στήλη που αφιέρωσε η Κλεονίκη Ιπποστράτου σε τρεις Νύμφες. Βρέθηκε στην περιοχή του Άγιου Μηνά στην Ράχη Τσέικα.

Πώς ονομάζονται οι τρεις Νύμφες;

Αφηρωισμός

Η εξύψωση ενός νεκρού σε ήρωα και η απονομή τιμών ήρωα σε αυτόν.

Επιτύμβιο = επί τύμβω

Ο τύμβος είναι ο τόπος ταφής ή το χώμα που εσώρευαν πάνω του και σχημάτιζε λόφο. Επιτύμβιος είναι ο επιτάφιος λίθος ή στήλη.

Αρ. ευρ. στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αιανής	Μεταγραφή αρχαίου κειμένου	Απόδοση στη νέα Ελληνική (Ε. Ζαββού - Σ. Μακρυπόδη)	Χρονολόγηση επιγραφής
1 Αρ.κατ. 3033 (SEG* 39, 567a)	Θέμιδος	(Κύπελλο/ποτήρι) του/της Θέμιδος	5ος αι. π.Χ.
2 Αρ.κατ. 87 (EAM* 36)	Αὐτοκρά[τορα Καί-] σαρα .Μ. Αὐρήλι[ον] Ἀντωνεῖνον Ἐλ[η-] μιωτῶν τὸ κοιν[όν] δι' ἐπιμελητοῦ ^α Αἰλίου Ἀνδραγά- θου υἱ.ἰ.οῦ Ἀντιγό[νου]. ^β	Τον αυτοκράτορα, καίσαρα Μ(άρκο) Αυρήλιο Αντωνεῖνο (έστησε) το κοινό των Ελημιωτών δια του επιμελητοῦ (του) Αἰλίου Αντιγόνου, γιου του Ανδραγάθου.	161-180 μ.Χ.
3 Αρ.κατ. 6 (EAM 7)	Δεῖ Ὑψί<σ>τω Ἀτρείδης Καπύλλου εὐχὴν.	Στο Δία Ὑψιστο (προσέφερε) ο Ατρείδης (γιος) του Καπύλλου για την εκπλήρωση ευχής.	1ος-2ος αι. μ.Χ.
4 Αρ. κατ. 25 (EAM 23)	Πετρωνία Που- πλίου εὐχὴν.	Η Πετρωνία (θυγατέρα) του Πουπλίου (προσέφερε) για την εκπλήρωση ευχής.	2ος-3ος μ.Χ
5 Αρ.κατ. 13666 (SEG 49, 671)	Ἄπαφος	Ἄπακος	500-475 π.Χ.
6 Αρ.κατ.4 (EAM 41)	Φειδίστη Ἀντιγόνου ἠρωΐσση . vac	Στη Φειδίστη (θυγατέρα) του Αντιγόνου την ηρωίδα	2ος αι. π.Χ.
7 EAM 14	Κλεονίκ- η Ἴπποστρά- του Καλλικόρες ε- ὕχην ἀνέθηκα.	Η Κλεονίκη (θυγατέρα) του Ἴπποστράτου στις Καλλικόρες (νύμφες) για την εκπλήρωση ευχής προσέφερα.	τέλη 2ου αι. μ.Χ.

*Τα γράμματα που βρίσκονται σε αγκύλες [-] δεν σώζονται αλλά συμπληρώνονται.

***EAM**: Επιγραφές Ἄνω Μακεδονίας: Ελίμεια, Εορδαία, Νότια Λυγκιστίς, Ορεστίς, Ριζάκης Θ. & Τουράτσογλου Γ., Κατάλογος Επιγραφών (Α), Υπουργείο Πολιτισμού – Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, Αθήνα, 1985.

***Supplementum Epigraphicum Graecum (SEG)**: Συστηματική συλλογή και επισκόπηση ανά έτος των νέων δημοσιεύσεων ή αναδημοσιεύσεων, διορθώσεων παλαιότερων αναγνώσεων και νέου σχολιασμού των αρχαίων επιγραφών που εκδόθηκαν ένα συγκεκριμένο έτος. Η ταξινόμηση των επιγραφών ακολουθεί αυτή των Inscriptiones Graecae.

Ενδεικτική Γενική βιβλιογραφία

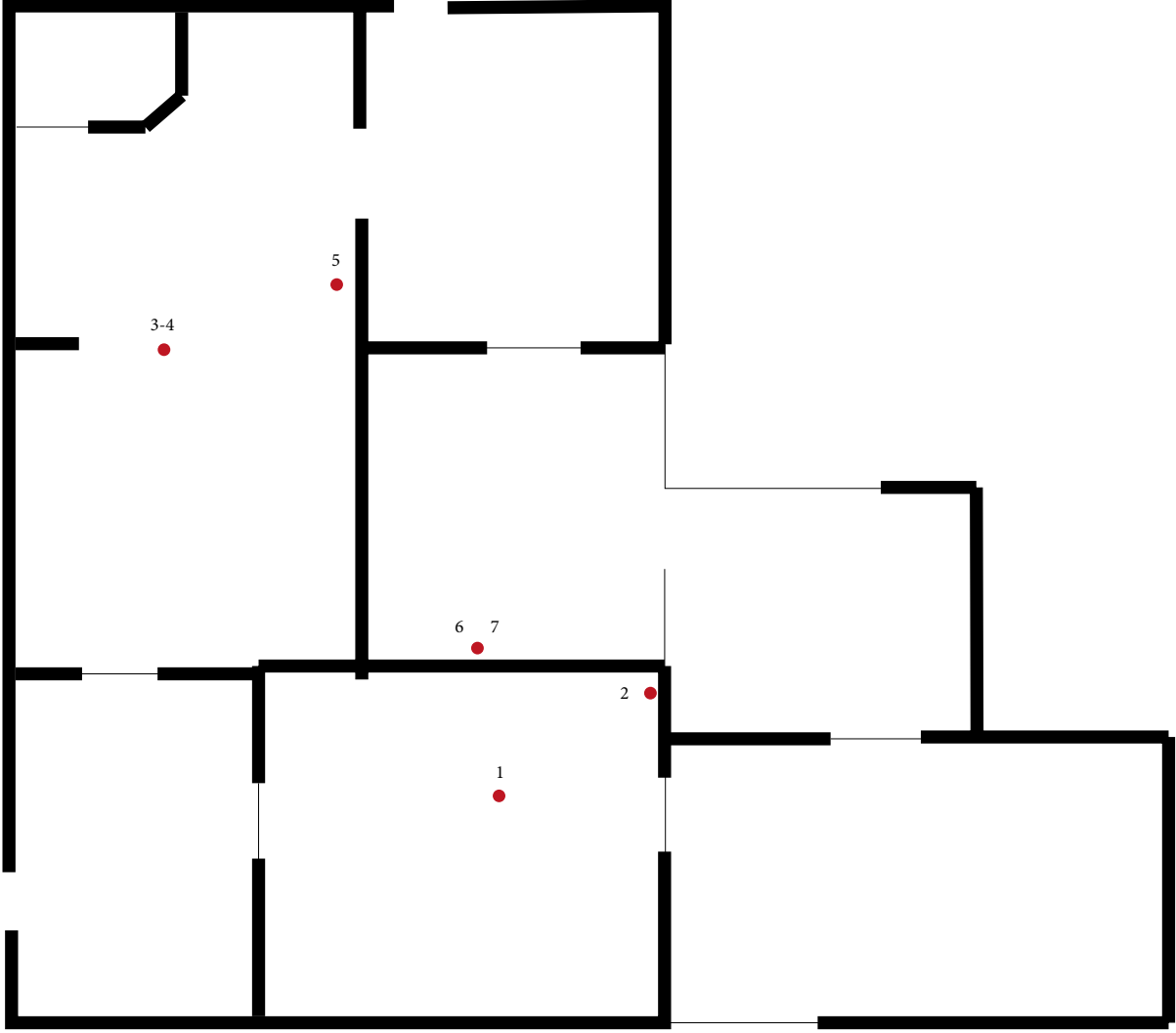
- Κριτζάς Χ. & ά., *Η Ελληνική Γραφή*, Υπουργείο Πολιτισμού – Διεύθυνση Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μνημείων - Επιγραφικό Μουσείο, Αθήνα, 2002.
- Σταμπολίδης Ν. & Τασούλας Γ. (Επιμ.), *Τασις, Υγεία, Νόσος, Θεραπεία από τον Όμηρο στον Γαληνό*, Κατάλογος Έκθεσης, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού - Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, Αθήνα, 2014.
- Guarducci M., *Η ελληνική επιγραφική: Από τις απαρχές ως την ύστερη ρωμαϊκή αυτοκρατορική περίοδο*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα, 2008.
- Van Straten F.T., Votives and Votaries in Greek Sanctuaries. Στο Buxton R. (Ed.), *Oxford Readings in Greek Religion*, Oxford University Press, 2001, 191-223.
- Van Straten F.T., Gifts for the gods. Στο Versnel H.S. @ Van Straten F.T. (Eds.), *Faith, Hope and Worship. Aspects of religious mentality in the ancient world*, Leiden, 1981, 65-151.

Ενδεικτική Ειδική βιβλιογραφία για την Αιανή

- Καραμήτρου-Μεντεσίδη Γ. & Μοσχάκης Κ., Η Ιατρική στην Αιανή και την Άνω Μακεδονία κατά την αρχαιότητα. Στο Michaelides D. (Ed.) *Medicine and Healing in the Ancient Mediterranean World*, Oxbow Books, 2014, 8-23.
- Καραμήτρου-Μεντεσίδη Γ., *Αιανή: Αρχαιολογικοί χώροι και Μουσείο: Αρχαιολογικός Οδηγός*, Υπουργείο Πολιτισμού - Λ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Αιανή, 2008.
- Καραμήτρου-Μεντεσίδη Γ., Η Αιανή και η συμβολή της στη διαμόρφωση της νέας ιστορικής φυσιογνωμίας της Μακεδονίας, *Μακεδονική Λαϊκή Βιβλιοθήκη* 43, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη, 2008.
- Καραμήτρου-Μεντεσίδη Γ., Νομός Κοζάνης: Νεώτερα επιγραφικά ευρήματα. Στο Α' Πανελλήνιο Συνέδριο Επιγραφικής: Θεσσαλονίκη 22-23 Οκτωβρίου 1999, 2001, 49-78.
- Καραμήτρου-Μεντεσίδη Γ., Ανασκαφή Αιανής 1990, *Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και τη Θράκη (ΑΕΜΘ)* 4, 75-92.
- Καραμήτρου-Μεντεσίδη Γ., *Αιανή Κοζάνης: Αρχαιολογικός οδηγός*, Θεσσαλονίκη, 1989.
- Παναγιώτου-Τριανταφυλλοπούλου Α., Εγχάρακτη στελεγγίδα από την Αιανή, *Fortunatae* 32, 2020 (2), 519-524.
- Χονδρογιάννη-Μετόκη Α., Επιτύμβιες στήλες της Αιανής Κοζάνης, *Το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και τη Θράκη (ΑΕΜΘ)* 1, 1987, 39-40, εικ. 4.
- Johnston A.W., On some graffiti from Aiani, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik (ZPE)* 104, 1994, 81-82.

Ιστότοποι

- Αρχαιολογικό Μουσείο Αιανής. Διαθέσιμο από: <https://www.museioaianis.gr>
- Επιγραφικό Μουσείο. Διαθέσιμο από: <https://epigraphicmuseum.gr/>
- ΘΕΤΙΜΑ. Αρχαίες Ελληνικές Διάλεκτοι. <https://ancdialects.greek-language.gr/>
- Ματθαίου Α., *Ανθολογία Επιγραφών: Όψεις του δημοσίου και ιδιωτικού βίου των αρχαίων Ελλήνων*. Στο Πύλη για την Ελληνική γλώσσα. Διαθέσιμο από: https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/anthology/inscriptions/index.html
- Χωρέμη Ε., Ανατομικά αναθήματα. Στο *Θεραπεύων φιλοτιμίας*, Αφιέρωμα του Επιγραφικού Μουσείου στους γιατρούς της αρχαιότητας για τη Διεθνή Ημέρα Μουσείων, 2021. Διαθέσιμο από: <https://epigraphicmuseum.gr/digital-exhibition/2023/%ce%b8%ce%b5%cf%81%ce%b1%cf%80%ce%b5%cf%8d%cf%89%ce%bd-%cf%86%ce%b9%ce%bb%ce%bf%cf%84%ce%af%ce%bc%cf%89%cf%82/>

ΣΤΟΡΙΕΣ
ΓΡΑΦΗΝ
ΑΝΘΡΩΠΟ
ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ
ΘΕΣΜΟ
ΛΑΤΡΕΙΑΣ

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

